

Leszek Czaplewski

Elżbieta Wiśniewska

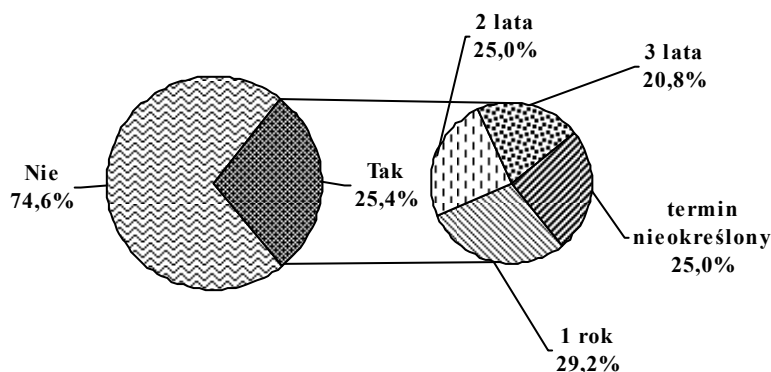
Zamierzenia i motywy podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych przez polskie przedsiębiorstwa *

– raport badawczy –

Na przełomie kwietnia i maja 2006 roku przeprowadzono internetowe badanie ankietowe wśród 500 największych polskich przedsiębiorstw („Lista 500”¹) oraz 100 największych firm województwa kujawsko-pomorskiego („Złota Setka”²), którego celem było rozpoznanie planów i motywów podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) przez polskie przedsiębiorstwa.

Kwestionariusz w postaci elektronicznej wysłano do wszystkich przedsiębiorstw z powyższych rankingów, jednak odbiór wiadomości potwierdzono jedynie u 364 respondentów z „Listy 500” i 93 ze „Złotej Setki”. Pozostałe listy w większości wypadków wracały z informacją, że wskazany adres *e-mailowy* nie istnieje. Pomimo tych trudności otrzymano łączny zwrot 71 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy (co stanowi ponad 15%), z czego 38 pochodziło z „Listy 500”, a 33 z „Listy 100”.

Wykres 1. Udział przedsiębiorstw zamierzających podjąć BIZ – wyniki ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Podstawowym celem przeprowadzonego badania było poznanie skali i terminu realizacji przez polskie przedsiębiorstwa lokat kapitału za granicą w formie inwestycji bezpośrednich. Wyniki wskazują, że co czwarte rodzime przedsiębiorstwo zamierza w najbliższym czasie podjąć BIZ (wykres 1). Zdecydowanie częściej są to największe polskie firmy, wśród których blisko co trzecia potwierdziła takie plany (wykres 2). W porównaniu, jedynie co piąte największe przedsiębiorstwo województwa kujaw-

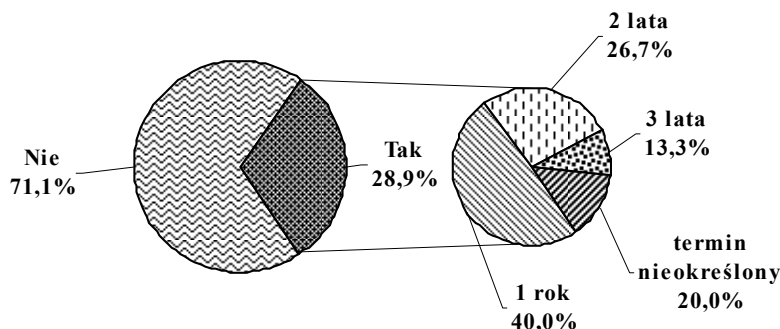
* Wyniki badania zostały szerzej zaprezentowane w książce pt. „Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w budowaniu potencjału konkurencyjności przedsiębiorstw i podregionów”, która ukazała się pod redakcją Włodzimierza Karaszewskiego nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2007 roku (część III, ss. 229-244).

¹ Lista 500, Rzeczpospolita z dnia 26 kwietnia 2006.

² Złota Setka Pomorza i Kujaw, Gazeta Pomorska z dnia 17 maja 2005.

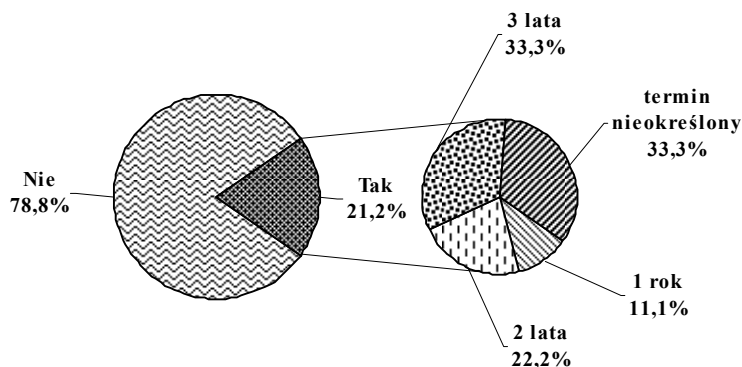
sko-pomorskiego sygnalizuje taki zamiar (wykres 3). Niemniej powyższe dane należy skomentować pozytywnie, ponieważ dowodzą przyszłego zwiększenia wolumenu polskich BIZ.

Wykres 2. Udział przedsiębiorstw zamierzających podjąć BIZ – „Lista 500”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

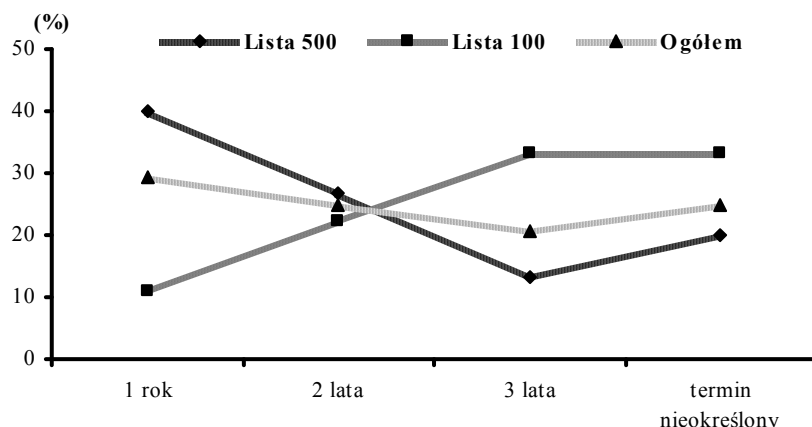
Wykres 3. Udział przedsiębiorstw zamierzających podjąć BIZ – „Złota Setka”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

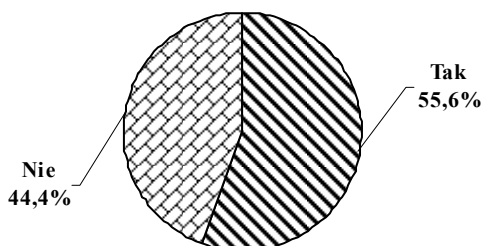
Widoczne są bardzo duże różnice w terminie realizacji inwestycji, które charakteryzują się swoistą symetrycznością (wykres 4). 40% firm „Listy 500” biorących udział w badaniu, które zadeklarowały podjęcie BIZ, dokona tego w ciągu roku, a blisko co czwarta w okresie do dwóch lat. Natomiast badane największe przedsiębiorstwa Pomorza i Kujaw planują swoją największą ekspansję zagraniczną za trzy lata, przy czym należy zauważyć proporcjonalny roczny wzrost takich zamierzeń. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż większość firm, które planują podjęcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych posiada już doświadczenia w tym zakresie. Dla ponad połowy z nich będą to kolejne inwestycje (wykres 5). Oznacza to, że polskie przedsiębiorstwa zachęczone dobrymi wynikami wcześniejszych przedsięwzięć, pragną kontynuować obraną ścieżkę wzrostu poprzez BIZ. Pozostałe nie chcąc utracić swojej pozycji, bądź pragnąc uzyskać nowe przewagi w celu zapewnienia sobie szybszego rozwoju, również rozpoczną lokować kapitał za granicą.

Wykres 4. Perspektywa czasowa realizacji BIZ przez badane przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wykres 5. Udział firm, które już dokonały BIZ wśród przedsiębiorstw zamierzających inwestować

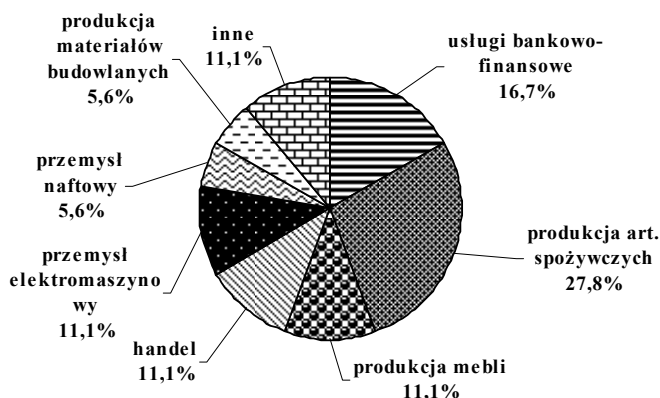
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Przeprowadzone badania wykazały, że blisko co trzeci polski inwestor reprezentować będzie branżę – produkcja artykułów spożywczych. Dominującą rolę odgrywać będą także: usługi bankowo-finansowe (16,7%) oraz produkcja mebli, handel i przemysł elektromaszynowy (po 11,1%). Znaczny strumień kapitału będzie również eksportować przemysł naftowy oraz produkcja materiałów budowlanych (wykres 6).

Podobnie jak w przypadku terminu, przedsiębiorstwa zostały poproszone o podanie kraju planowanej inwestycji. Nie może budzić zdziwienia, iż co czwarta polska inwestycja zostanie dokonana na Ukrainie. Po „pomarańczowej rewolucji” klimat dla BIZ w tym państwie bardzo się poprawił. Ponadto bliskość kulturowa, geograficzna, językowa oraz niskie koszty i duży rynek zbytu sprawiają, że Polacy bardzo poważnie rozważają możliwości inwestowania kapitału u swojego wschodniego sąsiada. Przemawia za tym również fakt posiadania przez polskie firmy przewag w stosunku do miejscowych w zakresie technologii, zarządzania czy marketingu. Dalsze pozytywne perspektywy stwarza utrzymanie tendencji wzrostowych na Ukrainie oraz oczekiwany postęp reform gospodarczych³.

³ Polskie inwestycje na Ukrainie wynoszą ponad 200 mln USD, co stanowi 2,5% wszystkich BIZ zrealizowanych w tym kraju (stawia to Polskę na 11 miejscu wśród inwestorów zagranicznych na Ukrainie). Koncentrują się one głównie w przemyśle, handlu i sektorze finansowym. Wśród polskich inwestorów, którzy ulokowali tam kapitał można wymienić: PKO BP, Kredyt Bank, PZU, Can-Pack, Bizon, Ursus Trading, Forte, Nowy Styl, Inter Groclin Auto, Romet, Śnieżka, Fakro, TZMO, PeKaO SA.

Wykres 6. Struktura branżowa przedsiębiorstw zamierzających podjąć BIZ

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Na drugim miejscu respondenci najczęściej wymieniali Europę Środkowo-Wschodnią. Brak precyzyjnego wskazania miejsca lokaty może wynikać między innymi z chęci ukrycia swoich zamiarów przed konkurencją oraz rozważania realizacji BIZ w kilku krajach. W tej sytuacji należałoby przyjąć, że udział Ukrainy – kraju z tego regionu – jest zapewne wyższy. Natomiast sumując wskazania wszystkich państw Europy Środkowo-Wschodniej można stwierdzić, iż około 60% polskich inwestycji zostanie zrealizowanych właśnie w tym regionie. Jednocześnie jedynie około co piąte nasze przedsiębiorstwo planuje podjąć BIZ w krajach „starej Unii”. Swoistym zaskoczeniem jest, że wymieniono tylko trzy kraje „starej Unii” – Niemcy, Anglię i Hiszpanię.

O ile nie dziwi trzecie miejsce Niemiec (9,4%)⁴ – największego odbiorcy polskiego eksportu, gdzie już od dłuższego czasu aktywnie działają polskie firmy – to tak samo wysoki udział Chorwacji może być pewnym zaskoczeniem. Niewielka Chorwacja będzie drugim po Słowenii państwem powstałym po rozpadzie Jugosławii, które niedługo przystąpi do Unii Europejskiej. Prawdopodobnym motywem podejmowania BIZ w tym kraju przez polskie przedsiębiorstwa jest istnienie (podobnie jak w przypadku Ukrainy) przewag oraz uzyskanie „przyczółka” do ekspansji na rynki południowej Europy⁵. Na kolejnych miejscach z udziałem 6,3% znalazły się: Serbia, Rosja i Anglia. Żaden ankietowany nie wymienił Republiki Czeskiej, co przy dotychczasowym strumieniu polskich BIZ jest również dość zaskakujące. Tym bardziej, że zgodnie z danymi Wydziałów Ekonomiczno-Handlowych Ambasad RP, Czechy i Niemcy to najatrakcyjniejsze rynki dla rodzimych firm. Można jednak podejrzewać, iż kraj ten był domyślnie wymieniany we wskazaniu „Europa Środkowo-Wschodnia”⁶ (wykres 7).

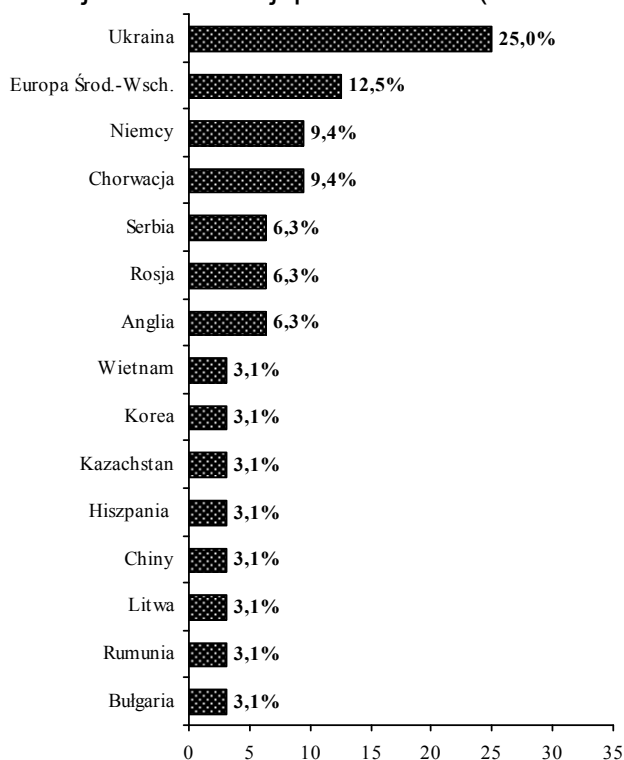
Znaczna część polskich inwestycji należy jednak do małych i średnich firm, http://users.adamant.net/~wehamb/file/pol_ukr_stos_gosp.doc (28.05.2006), Informacja Wydziału Ekonomiczno-Handlowego Ambasady RP w Kijowie, Kijów 2006.

⁴ Warto zaznaczyć, iż jedynie około 4,5% przedsiębiorstw z „Listy 500” wymieniło Niemcy jako kraj planowanej inwestycji.

⁵ Potwierdzać to może także wysokie piąte miejsce Serbii.

⁶ Polskie inwestycje w Niemczech oceniane są na poziomie 500 mln euro. Szacuje się, że do rejestru działalności gospodarczej wpisanych jest 20 tys. polskich firm (potwierdzona liczba wpisów to ok. 9,8 tys.). Wśród największych inwestorów wymienia się: PKN Orlen, Boryszew SA, Sanplast, Unimil, VOX, Budimex, Kopex, Polservice, Comarch, Fakro. Podobna jest wartość polskich inwestycji w Republice Czeskiej, szacuje się ją również na 500 mln euro. Dotyczą one przede wszystkim branży petrochemicznej, budowlanej, motoryzacyjnej, nieruchomości komercyjnych, rolno-spożywczej oraz informa-

Wykres 7. Planowane miejsca lokalizacji polskich BIZ (udział wskazań)

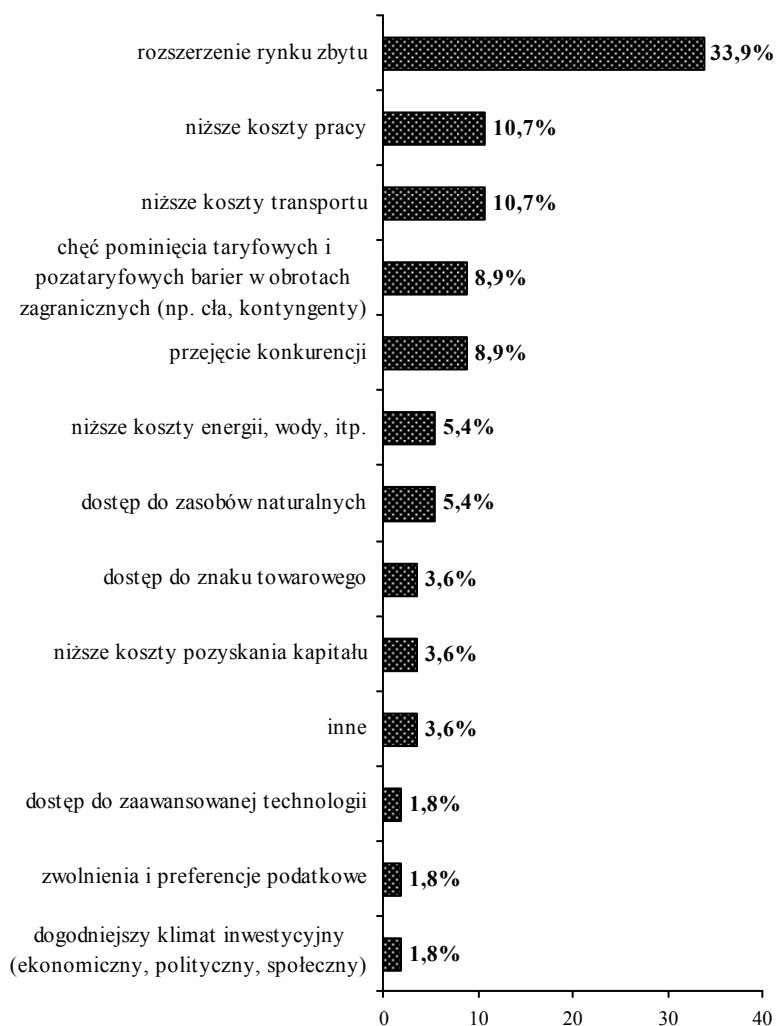

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Kolejnym z głównych celów badania było rozpoznanie motywów podejmowania BIZ przez polskie przedsiębiorstwa. Jedna trzecia respondentów, która przyznała, że zamierza ulokować swój kapitał za granicą, wskazała „rozszerzenie rynku zbytu” za podstawowy bodziec omawianej formy internacjonalizacji (wykres 8). Na następnych miejscach znalazły się motywy dotyczące obniżenia kosztów pracy i kosztów transportu (po 10,7%) oraz chęci ominięcia taryfowych/pozataryfowych barier w obrotach zagranicznych i przejęcia konkurencji (po 8,9%). Najmniej na decyzję o rozpoczęciu ekspansji za granicą wpływa: uzyskanie dostępu do zaawansowanej technologii, zwolnienia i preferencje podatkowe możliwe do uzyskania w kraju lokalizacji oraz dogodniejszy klimat inwestycyjny. Bardzo niepokoi, iż „dostęp do zaawansowanej technologii” zawiera się w zestawie najmniej ważnych stymulantów. Ponadto należy podkreślić, że żadna firma nie wskazała dostępu do wykwalifikowanych kadr oraz ośrodków naukowo-badawczych jako istotnej determinanty BIZ. Powyższe sugeruje niestety, iż polskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne będą realizowane w branżach produkujących towary o niskiej wartości dodanej.

tycznej. W Czechach zainwestowały między innymi: PKN Orlen, VAB Tychy, Maspex, LPP, Tatum, CCC, Ryłko, VOX, Kler, <http://www.mgip.gov.pl/Wiadomosci/ARCHIWUM/Poska+inwestuje+w+krajach+UE.htm> (31.05.2006).

Wykres 8. Motywy podejmowania BIZ przez polskie przedsiębiorstwa (udział wskaźników)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

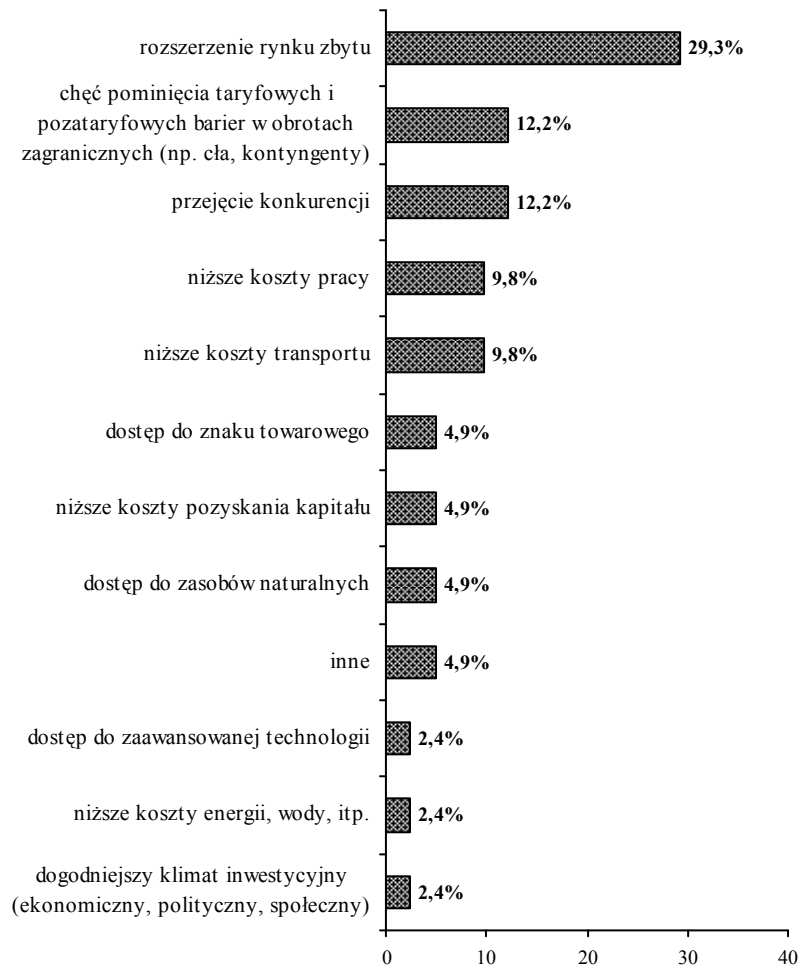
Można zauważyć, że motywy podejmowania BIZ przez rodzime przedsiębiorstwa rozkładają się w następującej kolejności:

1. zorientowane na rynek,
2. zorientowane na zwiększenie efektywności poprzez obniżenie kosztów,
3. zorientowane na zasoby.

Taki rozkład motywów jest charakterystyczny dla stosunkowo wczesnego stadium internacjonalizacji, w którym polskie BIZ w zasadzie podążają za eksportem, ale nie są jeszcze częścią konkretnej strategii tworzenia czy też rozszerzania międzynarodowej sieci produkcji, mającej na celu przeobrażenie się przedsiębiorstwa krajowego w korporację transnarodową⁷.

⁷ D. Rosati, W. Wiliński, *Outward Foreign Direct Investment from Poland*, [w:] *Facilitating Transition by Internationalization. Outward Direct Investment from Central European Economies in Transition*, red. M. Svetlicic, M. Rojec, Ashgate, Aldershot 2003, opracowanie w ramach projektu ACE – University of Ljubljana.

Wykres 9. Motywy podejmowania BIZ przez firmy z „Listy 500” (udział wskazań)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

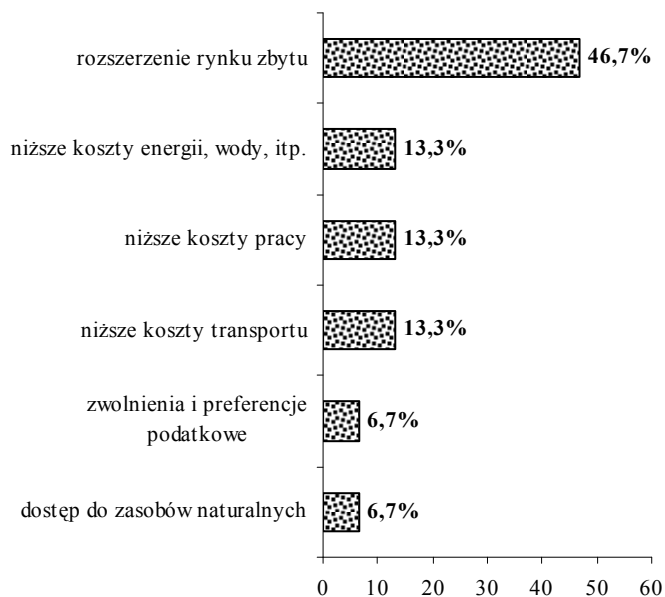
Wyraźnie widoczne są różnice w odpowiedziach firm z „Listy 500” i „Złotej Setki”. Największe polskie przedsiębiorstwa wymieniają dwa razy więcej motywów stanowiących bodziec do podjęcia przez nie BIZ, ponadto inna jest ich hierarchia niż u firm z województwa kujawsko-pomorskiego. Zgodność można jedynie zaobserwować w przypadku najważniejszej determinanty – „rozszerzenie rynku zbytu”, przy czym o wiele częściej wymieniają ją przedsiębiorstwa „Listy 100”. Firmy z „Listy 500” do równie ważnych motywów zaliczyły: chęć pominięcia taryfowych/pozataryfowych barier, przejęcie konkurencji oraz niższe koszty pracy i transportu. Natomiast dla „Złotej Setki”, motywy kosztowe (niższe koszty energii, wody, pracy, transportu) stanowią – po rozszerzeniu rynku – drugą grupę najważniejszych determinant realizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Warty odnotowania jest wysoki udział „przejęcia konkurencji” wśród odpowiedzi firm „Listy 500”. Oznacza to, iż największe polskie przedsiębiorstwa dokładnie wiedzą, gdzie będą inwestować i jakie przedsiębiorstwa zamierzają przejąć.

Jedno z pytań zamieszczonych w kwestionariuszu ankiety dotyczyło formy realizacji planowanej inwestycji. Blisko połowa polskich BIZ zostanie zrealizowana poprzez założenie nowego przedsiębiorstwa (*greenfield*), a prawie co czwarta w drodze zakupu udziałów w istniejącej spółce z o.o. lub spółce akcyjnej. Na kolejnym miejscu

znalazło się „kupno istniejącego przedsiębiorstwa prywatnego” – 7,7%. Wyniki badania ujawniły jednocześnie, że firmy „Listy 500”, w porównaniu z największymi przedsiębiorstwami województwa kujawsko-pomorskiego, zgłaszają więcej możliwych ścieżek zaangażowania kapitału za granicą. Wśród odpowiedzi „inne” najczęściej wskazywano: fuzje, *joint-venture* oraz rozszerzenie działalności poprzez już istniejący oddział.

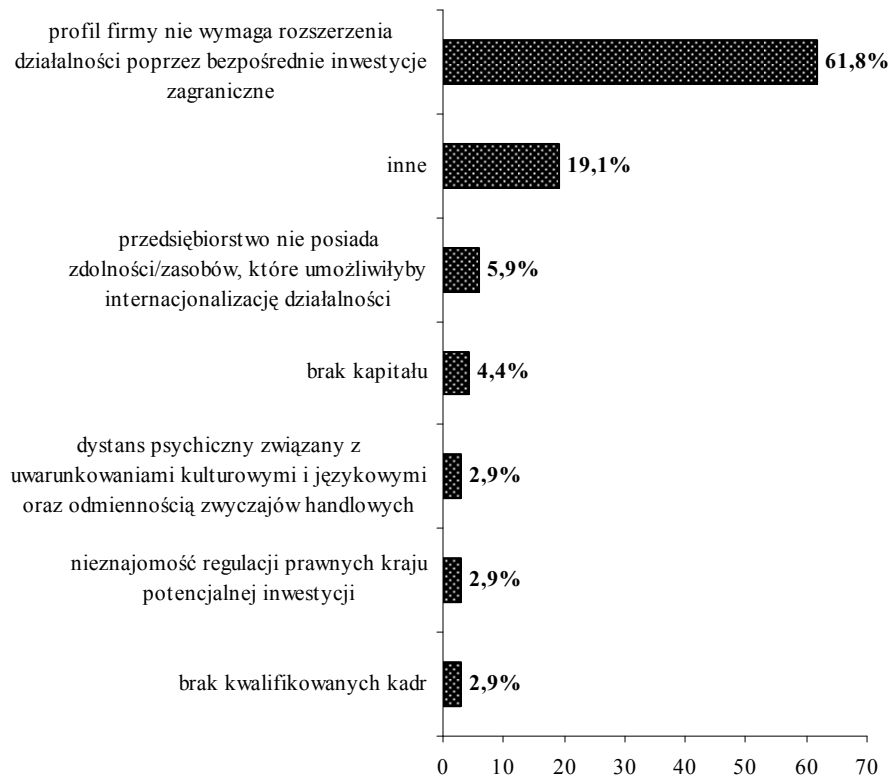
Wykres 10. Motywy podejmowania BIZ przez przedsiębiorstwa z „Listy 100” (udział wskazań)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Ostatnim z celów badania było poznanie podstawowych barier dla aktywności rodzimych firm w podejmowaniu BIZ. Należy jednak przyznać, iż odpowiedzi prawdopodobnie nie oddają pełnego obrazu stanu faktycznego. Za główną przyczynę braku aktywności ankietowani uznali – „profil firmy nie wymaga rozszerzenia działalności poprzez bezpośrednie inwestycje zagraniczne”. Taka opinia budzi ogromne zdumienie. Powyższe może wynikać z próby ukrycia prawdziwych destymulantów uniemożliwiających przedsiębiorstwom realizację BIZ lub polskie firmy nie zdają sobie sprawy ze znaczenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla ich rozwoju. Drugi powód wydaje się bardziej prawdopodobny. Potwierdza to fakt wskazywania takiej odpowiedzi nawet przez przedsiębiorstwa z branży „produkcja artykułów spożywczych”, która w najbliższym czasie generować będzie największy strumień polskich BIZ. Niestety dowodzi to niskiego poziomu wiedzy o zagadnieniu, co stanowi poważną barierę wzrostu tych firm. W tym kontekście, do interpretacji niniejszych odpowiedzi należy podchodzić niezwykle ostrożnie (wykres 11).

Wykres 11. Przyczyny braku aktywności polskich przedsiębiorstw w podejmowaniu BIZ (udział wskazań)

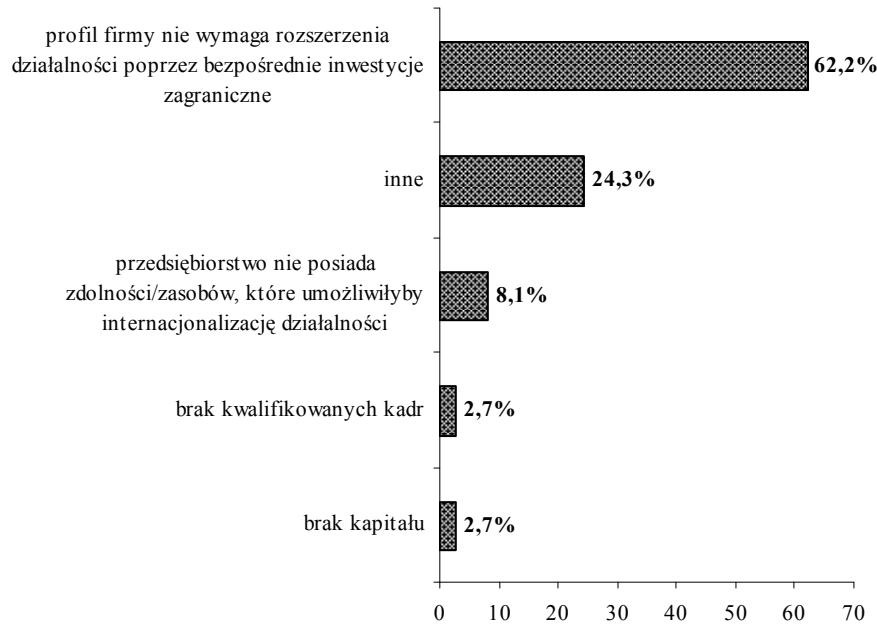

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wydaje się, że faktyczne przyczyny hamujące eksport polskich inwestycji bezpośrednich zawierają kolejne odpowiedzi. Ponad 10% ankieterowanych uznało brak zdolności/zasobów, które umożliwiłyby internacjonalizację działalności (niestety nie wskazano jakich) oraz brak kapitału za główne powody stojące im na przeszkodzie w zagranicznej ekspansji inwestycyjnej. Jakie zdolności/zasoby mają przedsiębiorstwa na myśli można wywnioskować z pełnej analizy wszystkich odpowiedzi na to pytanie. Łatwo zauważyć, iż zarówno dystans psychiczny związany z uwarunkowaniami kulturowymi i językowymi oraz odmiennością zwyczajów handlowych, jak i nieznajomość regulacji prawnych kraju potencjalnej inwestycji, dotyczą przede wszystkim poziomu jakości zasobów ludzkich. W tym kontekście należy stwierdzić, że właśnie brak kwalifikowanych kadr stanowi główną barierę dla aktywności polskich firm w podejmowaniu BIZ.

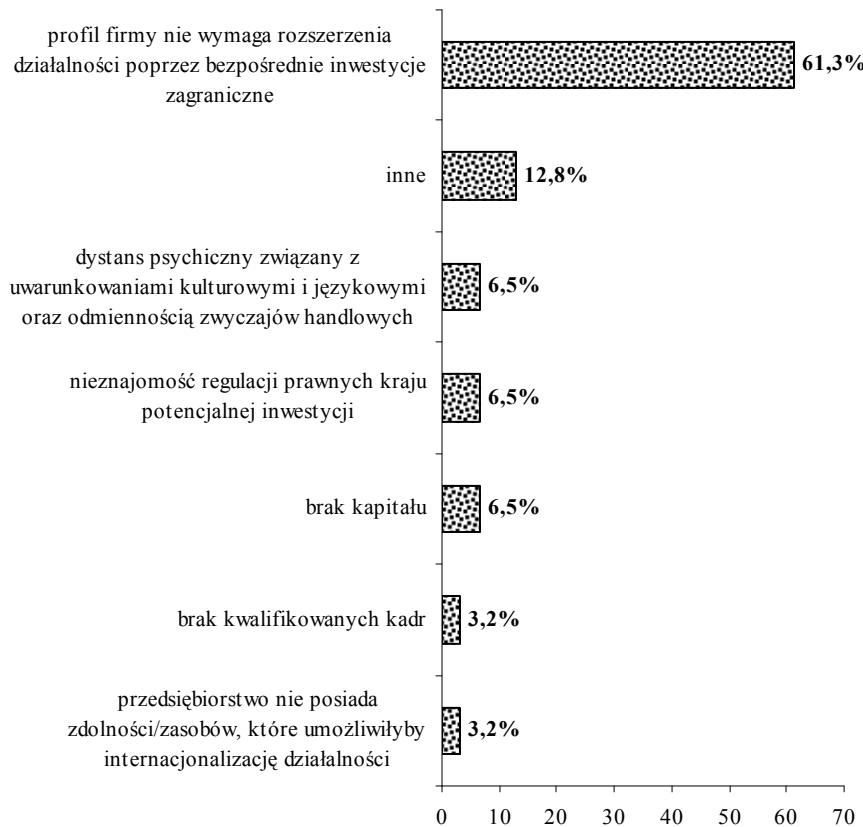
Tutaj także zauważa się istotne różnice we wskazaniach pomiędzy przedsiębiorstwami z „Listy 500” i „Listy 100”, chociaż nie dotyczą one dwóch pierwszych („profil firmy...”, „inne”) i ostatniej przyczyny („brak kwalifikowanych kadr”). Większość firm z województwa kujawsko-pomorskiego precyzyjnie zasygnalizowała występujące destymulanty, w przeciwieństwie do największych polskich przedsiębiorstw, gdzie ponad 8% nie wskazało, które zdolności/zasoby hamują realizację przez nie BIZ.

Wykres 12. Przyczyny braku aktywności przedsiębiorstw w podejmowaniu BIZ – „Lista 500” (udział wskazań)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wykres 13. Przyczyny braku aktywności przedsiębiorstw w podejmowaniu BIZ – „Lista 100” (udział wskazań)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

„Złota Setka” uznała dystans psychiczny i nieznajomość regulacji prawnych kraju potencjalnej inwestycji za ważne przyczyny braku ich aktywności. Dla nich także, w porównaniu do firm z „Listy 500”, blisko dwuipółkrotnie istotniejszą barierę stanowi brak kapitału. Natomiast przedsiębiorstwa „Listy 500” właściwie jednoznacznie przyznały, iż brak kapitału i kwalifikowanych kadr to główne bariery hamujące ich działania w omawianym obszarze (przy czym wskazywano je rzadziej od „Złotej Setki”). Można więc stwierdzić, że te dwa czynniki – brak kwalifikowanych kadr oraz kapitału – stanowią podstawowe destymulanty polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych, przy czym za bardziej istotną przeszkodę uznano brak kwalifikowanych kadr.

Wśród odpowiedzi „inne” najczęściej podawano, iż „inwestycji już dokonano i przedsiębiorstwo nie planuje w najbliższym czasie dalszych” oraz „jeszcze nie opanowano polskiego rynku”.

Wnioski końcowe

Wydaje się, że polskie firmy po latach działalności na rynku krajowym zgromadziły odpowiednie zasoby, które pozwolą im na realizację ekspansji zagranicznych. Niemniej, nie należy się spodziewać radykalnego zwiększenia ich aktywności w omawianym obszarze, a raczej stałego wzrostu wolumenu polskich BIZ.

Większość polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych motywowana jest chęcią zdobycia nowych rynków oraz obniżenia kosztów produkcji. W najbliższym czasie gros inwestycji zostanie zrealizowanych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, a w szczególności na Ukrainie. Branżą, która wygeneruje najwięcej BIZ jest „produkcja artykułów spożywczych”, natomiast podstawową formę stanowić będzie budowa nowego przedsiębiorstwa.

Prawdopodobnie rodzime firmy mogłyby aktywniej uczestniczyć w międzynarodowych przepływach kapitału, jednak nadal borykają się z wewnętrznymi problemami. Niestety tkwią one głównie w niedostatecznie przygotowanych do procesu internacjonalizacji kadrach. Polskie przedsiębiorstwa muszą zdać sobie sprawę, iż w dłuższym okresie nie mogą pozwolić, aby jedyną formą ich internacjonalizacji pozostawał eksport, ponieważ spowoduje to ich marginalizację. Ponadto, rysujące się perspektywy wymagają od polskiego rządu podjęcia skutecznej polityki wspierania rodzimych firm inwestujących za granicą. Może ona mieć wymierny wpływ na to, czy polskie przedsiębiorstwa będą aktywnie uczestniczyć i korzystać z globalizacji gospodarki światowej lub tylko biernie się jej przyglądać.

Uwaga: niniejsze opracowanie, jak i prezentowane w nim wyniki badania ankietowego podlegają prawnej ochronie. Nie mogą być one w całości ani w części powielane lub rozpowszechniane bez uprzedniej zgody autorów. W przypadku powoływania się na wyniki badania wymagane jest podawanie pełnego źródła zgodnie z regulacjami obowiązującego prawa autorskiego.

Autorzy nie ponoszą odpowiedzialności za świadome lub nieświadome decyzje i działania podjęte na podstawie informacji zawartych w niniejszym opracowaniu. Autorzy dołożyli wszelkich starań do rzetelnego przeprowadzenia projektu badawczego i przedstawienia analizy uzyskanych wyników zgodnie z najwyższymi standardami wiedzy naukowej.

**Składamy serdeczne podziękowania wszystkim Przedsiębiorstwom,
które wzięły udział w badaniu.**